

Στοχαστικά Μοντέλα
στην Επιχειρησιακή Έρευνα
Μέρος 4
Θεωρία Ελέγχου Αποθεμάτων

Αντώνης Οικονόμου

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Στατιστική και Επιχειρησιακή Έρευνα

22/11/2022-

Εισαγωγή στη Θεωρία Ελέγχου Αποθεμάτων

Η έννοια του αποθέματος

- Απόθεμα
= Ποσότητα ενός αγαθού που αποθηκεύεται για μελλοντική χρήση.

Σχήμα: Απόθεμα

Πλεονεκτήματα αποθεμάτων

- Οικονομίες κλίμακας: Το μέσο κόστος ανά προϊόν είναι συνήθως φθίνουσα συνάρτηση της ποσότητας παραγγελίας.
- Εξομάλυνση παραγωγής: Όταν υπάρχουν έντονες εποχιακές διακυμάνσεις, είναι βολικό η παραγωγή να γίνεται σταδιακά σε όλη τη διάρκεια του χρόνου.
- Αντιμετώπιση αβεβαιότητας: Η ύπαρξη αβεβαιότητας στη ζήτηση ή στην προσφορά μπορεί να οδηγήσει σε ανεπιθύμητες ελλείψεις.
- Διακυμάνσεις στα κόστη: Τα κόστη παραγωγής και πρώτων υλών μπορούν να επιφέρουν άμεση αναπροσαρμογή τιμών των προϊόντων.

Μειονεκτήματα αποθεμάτων

- Κόστη δημιουργίας/ενοικίασης αποθηκευτικών χώρων.
- Λειτουργικά κόστη αποθηκών.
- Απώλειες προϊόντων λόγω φθοράς, απαξίωσης.
- Κόστος δεσμευμένου κεφαλαίου.

Κατηγορίες προβλημάτων διαχείρισης αποθεμάτων

- Ως προς την παρακολούθηση του αποθέματος:
  - Συνεχούς παρακολούθησης.
  - Περιοδικής παρακολούθησης (επιθεώρησης).
- Ως προς την αβεβαιότητα:
  - Ντετερμινιστικά.
  - Στοχαστικά.
- Ως προς τη δομή του συστήματος παραγωγής/αποθήκευσης:
  - Απλά συστήματα.
  - Σειριακά συστήματα.
  - Γενικά συστήματα.
- Ως προς τις ελλείψεις:
  - Όταν υπάρχουν ελλείψεις, αυτές καταγράφονται σε εκκρεμότητα (backlog) και ικανοποιούνται όταν αναπληρωθεί το απόθεμα.
  - Όταν υπάρχουν ελλείψεις, αυτές χάνονται.

Το μοντέλο οικονομικής ποσότητας παραγγελίας

- Γνωστό ως EOQ model (Economic Order Quantity model).
- Ντετερμινιστικό μοντέλο.
- Απλό μοντέλο με εφαρμογές για προϊόντα μαζικής κατανάλωσης και μεγάλου όγκου πωλήσεων.
- Η ζήτηση δεν παρουσιάζει μεγάλες διακυμάνσεις.
- Εστιάζει στην αλληλεπίδραση δυο παραγόντων: οικονομιών κλίμακας και κόστους αποθήκευσης.

Το ΕΟQ μοντέλο: Περιγραφή

- Μοντέλο συνεχούς παρακολούθησης (επιθεώρησης).
- Ζήτηση γνωστή και σταθερή.
- Το προϊόν αγοράζεται και πωλείται σε συνεχείς ποσότητες.
- Οι παραγγελίες μπορούν να γίνουν οποτεδήποτε και σε οποιαδήποτε ποσότητα, μη μηδενικό χρόνο παράδοσης.
- Στο βασικό μοντέλο, οι ελλείψεις δεν επιτρέπονται, καθώς η ζήτηση είναι γνωστή και μπορούν να αποφευχθούν εκτός κι αν είναι επιθυμητές.

Το ΕΟQ μοντέλο: Παράμετροι - Αποφάσεις - Αντικειμενική συνάρτηση

- Παράμετροι:
  - a : Ρυθμός ζήτησης (ζήτηση ανά μονάδα χρόνου).
  - K : Πάγιο κόστος ανά παραγγελία.
  - c : Κόστος ανά κομμάτι παραγγελίας.
  - h : Κόστος αποθήκευσης ανά κομμάτι και χρονική μονάδα.
- Αποφάσεις:
  - Q : Ποσότητα παραγγελίας.
  - Αφού η παράδοση των παραγγελιών είναι άμεση, οι παραγγελίες τίθενται όταν τελειώσει το απόθεμα.
- Στόχος:
  - Ελαχιστοποίηση μέσου κόστους ανά μονάδα χρόνου σε άπειρο ορίζοντα.

Το ΕΟQ μοντέλο: Ανάλυση

- Κάθε φορά που γίνεται παραγγελία το σύστημα βρίσκεται στην ίδια ακριβώς στην ίδια κατάσταση (μηδενικό απόθεμα, άπειρος ορίζοντας, σταθερός ρυθμός ζήτησης και σταθερά κόστη) $\rightarrow$ Στάσιμη πολιτική.
- Ποσότητα παραγγελίας Q , κάθε φορά που μηδενίζεται το απόθεμα.
- Διάστημα μεταξύ διαδοχικών παραγγελιών $T = Q/a$.
- Ύψος αποθέματος t χρονικές μονάδες μετά την παραλαβή της τελευταίας παραγγελίας: $Q - at$, $t \in [0, \frac{Q}{a})$.
- Συνολικό κόστος αποθήκευσης στη διάρκεια ενός κύκλου:

$$K + cQ + h \int_0^{Q/a} (Q - at) dt = K + cQ + \frac{hQ^2}{2a}.$$

Το ΕΟQ μοντέλο: Ανάλυση (συνέχεια)

- Μέσο κόστος ανά χρονική μονάδα:

$$C(Q) = \frac{K + cQ + hQ^2/(2a)}{Q/a} = \frac{aK}{Q} + ac + \frac{hQ}{2}.$$

- Η $C(Q)$ είναι κυρτή ως προς Q και ελαχιστοποιείται όταν $C'(Q) = 0 \rightarrow$ Βέλτιστη ποσότητα παραγγελίας

$$Q^* = \sqrt{\frac{2aK}{h}}$$

(ποσότητα οικονομικής ποσότητας παραγγελίας).

- Διάστημα μεταξύ διαδοχικών παραγγελιών, ελάχιστη τιμή κόστους:

$$T^* = \frac{Q^*}{a} = \sqrt{\frac{2K}{ah}}, \quad C^* = C(Q^*) = \sqrt{2aKh}.$$

Το ΕΟQ μοντέλο με μη μηδενικό χρόνο παράδοσης

- Εδώ ο χρόνος παράδοσης είναι μη-μηδενικός, ντετερμινιστικός, ίσος με L .
- Οι άλλες υποθέσεις του ΕΟQ μοντέλου ισχύουν.
- Βασική διαφορά με κλασικό ΕΟQ: Οι στιγμές παραγγελίας και άφιξης νέων ποσοτήτων δεν συμπίπτουν.
- Οι παραγγελίες πρέπει να γίνονται ώστε οι αφίξεις ποσοτήτων να γίνονται μόνο σε στιγμές μηδενισμού αποθέματος.
- Ζήτηση με ρυθμό $a \rightarrow$ Ποσότητα που θα πωληθεί κατά τη διάρκεια του L είναι $R = aL$.
- Επομένως, η παραγγελία πρέπει να γίνει όταν το επίπεδο αποθέματος είναι R (σημείο αναπαραγγελίας - reorder point).

Το ΕΟQ μοντέλο με μη μηδενικό χρόνο παράδοσης - βέλτιστη πολιτική

- Η βέλτιστη πολιτική υπαγορεύει:
Όταν η στάθμη του αποθέματος πέσει στο επίπεδο

$$R = aL$$

τότε γίνεται παραγγελία

$$Q^* = \sqrt{\frac{2aK}{h}}.$$

- (πολιτική τύπου (R, Q)).
- Οι πολιτικές τύπου (R, Q) χρησιμοποιούνται σε γενικότερα προβλήματα ελέγχου αποθεμάτων υπό αβεβαιότητα.
  - Εδώ οι παράμετροι R και Q υπολογίζονται ανεξάρτητα, αλλά αυτό δεν συμβαίνει σε γενικότερα προβλήματα.

Το ΕΟQ μοντέλο με μη μηδενικό χρόνο παράδοσης - βέλτιστη πολιτική

- Η πολιτική που περιγράψαμε εφαρμόζεται όταν $R \leq Q^*$.
- Γενικά, έχοντας υπολογίσει το Q^* και το αντίστοιχο μήκος κύκλου $T^* = Q^*/a$, το βέλτιστο επίπεδο αναπαραγγελίας είναι

$$R = a \left(L - T^* \left\lfloor \frac{L}{T^*} \right\rfloor \right) = aL - Q^* \left\lfloor \frac{aL}{Q^*} \right\rfloor.$$

Το ΕΟQ μοντέλο με προγραμματισμένες ελλείψεις

- Θεωρούμε το βασικό ΕΟQ μοντέλο με $L = 0$.
- Μια από τις υποθέσεις του μοντέλου είναι ότι δεν επιτρέπονται ελλείψεις.
- Αυτό είναι εφικτό λόγω της ντετερμινιστικής ζήτησης και των άμεσων παραλαβών.
- Είναι όμως πιθανό σε κάποιες εφαρμογές να είναι επιθυμητό ένα μέρος της ζήτησης να ικανοποιείται όχι άμεσα αλλά από επόμενες παραγγελίες (εκκρεμότητες backlog).

Το ΕΟQ μοντέλο με προγραμματισμένες ελλείψεις

- Παράμετροι:
  - a, K, c, h : Παράμετροι όπως στο βασικό ΕΟQ μοντέλο.
  - p : Κόστος έλλειψης ανά κομμάτι και χρονική μονάδα για τις παραγγελίες σε εκκρεμότητα.
- Αποφάσεις:
  - Q : Ποσότητα παραγγελίας.
  - x : Ποσοστό ζήτησης που ικανοποιείται άμεσα χωρίς να μπαίνει σε εκκρεμότητα.
- Στόχος:
  - Ελαχιστοποίηση μέσου κόστους ανά μονάδα χρόνου σε άπειρο ορίζοντα.

Το ΕΟQ μοντέλο με προγραμματισμένες ελλείψεις: Ανάλυση

- Στη διάρκεια ενός διαστήματος στο οποίο η συνολική ζήτηση είναι Q , οι ποσότητες που ικανοποιούνται άμεσα και μέσω εκκρεμοτήτων είναι αντίστοιχα

$$S = Qx, \quad B = Q(1 - x).$$

- Η πολιτική υλοποιείται ως εξής:
  - Όταν μηδενιστεί το απόθεμα η εισερχόμενη ζήτηση μπαίνει σε εκκρεμότητα.
  - Όταν οι εκκρεμότητες (backlog) φθάσουν σε επίπεδο B γίνεται παραγγελία ύψους Q που παραδίδεται αμέσως.
  - B μονάδες ικανοποιούν αμέσως στους πελάτες σε εκκρεμότητα.
  - S μονάδες αποθηκεύονται.

Το ΕΟQ μοντέλο με προγραμματισμένες ελλείψεις: Ανάλυση

- Διάστημα μεταξύ διαδοχικών παραγγελιών $T = Q/a$
- Διάστημα ικανοποίησης ζήτησης από το απόθεμα S/a .
- Διάστημα που η ζήτηση τίθεται σε εκκρεμότητα B/a
- Το απόθεμα μειώνεται γραμμικά στο πρώτο διάστημα και το backlog αυξάνεται γραμμικά στο δεύτερο.

Το ΕΟQ μοντέλο με προγραμματισμένες ελλείψεις: Ανάλυση

- Κόστος αποθήκευσης στη διάρκεια ενός κύκλου:

$$h \int_0^{S/a} (S-at) dt = h \left(S \frac{S}{a} - a \frac{(S/a)^2}{2} \right) = \frac{hS^2}{2a} = \frac{hQ^2x^2}{2a}.$$

- Κόστος έλλειψης σε έναν κύκλο:

$$p \int_0^{B/a} at dt = pa \frac{B^2}{2a^2} = \frac{pB^2}{2a} = \frac{pQ^2(1-x)^2}{2a}.$$

- Συνολικό κόστος στη διάρκεια ενός κύκλου:

$$K + cQ + \frac{hQ^2x^2}{2a} + \frac{pQ^2(1-x)^2}{2a}.$$

Το ΕΟQ μοντέλο με προγραμματισμένες ελλείψεις: Ανάλυση

- Μέσο κόστος ανά μονάδα χρόνου:

$$C(Q, x) = \frac{K + cQ + \frac{hQ^2x^2}{2a} + \frac{pQ^2(1-x)^2}{2a}}{Q/a} = \frac{aK}{Q} + ac + \frac{g(x)Q}{2},$$

όπου

$$g(x) = hx^2 + p(1-x)^2.$$

- Για $x = 1$ έχουμε $g(1) = h$ και επομένως η $C(Q, 1)$ είναι η συνάρτηση κόστους στο μοντέλο χωρίς ελλείψεις.
- Για κάθε Q , η $C(Q, x)$ ελαχιστοποιείται ως προς x όταν ελαχιστοποιείται η $g(x)$.

Το ΕΟQ μοντέλο με προγραμματισμένες ελλείψεις

- Έχουμε $g(x) = hx^2 + p(1-x)^2$, οπότε $g'(x) = 0$ δίνει:
  - Βέλτιστη τιμή του x :

$$x^* = \frac{p}{h+p}.$$

- Ελάχιστη τιμή της $g(x)$:

$$g^* = g(x^*) = \frac{hp}{h+p}.$$

- Αντικαθιστώντας την $g(x)$ με τη βέλτιστη τιμή g^* στη συνάρτηση κόστους, αρκεί να ελαχιστοποιηθεί η συνάρτηση

$$\tilde{C}(Q) = \frac{aK}{Q} + ac + \frac{g^*Q}{2}.$$

- Αυτή είναι η συνάρτηση μέσου κόστους στο κλασικό ΕΟQ μοντέλο με μοναδιαίο κόστος αποθήκευσης g^* .

Το ΕΟQ μοντέλο με προγραμματισμένες ελλείψεις: Βέλτιστη πολιτική

- Βέλτιστη ποσότητα παραγγελίας:

$$Q^* = \sqrt{\frac{2aK}{g^*}} = \sqrt{\frac{2aK}{h}} \sqrt{\frac{p+h}{p}}.$$

- Διάρκεια κύκλου υπό τη βέλτιστη πολιτική:

$$T^* = \frac{Q^*}{a} = \frac{2K}{ah} \sqrt{\frac{p+h}{p}}.$$

- Μέγιστη τιμή αποθέματος, backlog:

$$S^* = Q^* x^* = \sqrt{\frac{2aK}{h}} \sqrt{\frac{p}{p+h}}, \quad B^* = Q^* (1-x^*) = \sqrt{\frac{2aK}{p}} \sqrt{\frac{h}{p+h}}.$$

Το ΕΟQ μοντέλο με προγραμματισμένες ελλείψεις: Παρατηρήσεις - συμπεράσματα

- Ελάχιστη τιμή κόστους ανά μονάδα χρόνου

$$C^* = C(Q^*, x^*) = \tilde{C}(Q^*) = \sqrt{2Kag^*} = \sqrt{\frac{2aKhp}{p+h}}.$$

- Η βέλτιστη πολιτική είναι να γίνονται παραγγελίες ύψους Q^* όταν η στάθμη του backlog φτάσει την τιμή B^* .
- Ισχύει:

$$S^* < \sqrt{\frac{2aK}{h}} < Q^*, \quad C^* < \sqrt{2aKh}$$

δηλαδή το κόστος ανά χρονική μονάδα είναι λιγότερο από το κλασικό ΕΟQ μοντέλο που απαγορεύονται οι ελλείψεις.

Βασικά μοντέλα με στοχαστική ζήτηση

Βασικά μοντέλα με στοχαστική ζήτηση

- Το μοντέλο (Q, R) συνεχούς επιθεώρησης αποθέματος.
- Το μοντέλο περιοδικής παρακολούθησης μιας περιόδου (μοντέλο εφημεριδοπώλη).
- Το μοντέλο περιοδικής παρακολούθησης πολλών περιόδων.

Το μοντέλο του εφημεριδοπώλη: Σκοπός

- Αναφέρεται στην επιλογή βέλτιστης ποσότητας παραγγελίας ενός προϊόντος για μια περίοδο, που απαξιώνεται στο τέλος της περιόδου.
- Κατάλληλο για προϊόντα με μικρή διάρκεια ζωής, όπως εφημερίδες, λουλούδια, φρέσκα προϊόντα διατροφής.
- Τα προϊόντα που μένουν απούλητα απαξιώνονται γρήγορα και δεν μπορούν να πωληθούν στην επόμενη περίοδο. Μπορούν, ίσως, να επιστραφούν ή να εκποιηθούν σε κάποια τιμή ευκαιρίας.

Το μοντέλο του εφημεριδοπώλη: Περιγραφή

- 1 προϊόν.
- Προγραμματισμός για 1 περίοδο.
- Απόθεμα στην αποθήκη: x .
- Απόφαση - ποσότητα παραγγελίας: a .
- Απόθεμα μετά την παραλαβή: $x + a$.
- Ζήτηση επόμενης περιόδου: $D \sim F_D(x)$ (συνεχής τ.μ.).
- Πάγιο κόστος παραγγελίας: K .
- Κόστος αγοράς ανά μονάδα: c .
- Κόστος πλεονάσματος ανά μονάδα: h .
- Κόστος έλλειψης ανά μονάδα: p .
- Βασική υπόθεση: $p > c$ (αλλιώς η έλλειψη του προϊόντος κοστίζει λιγότερο από την ικανοποίησή του, οπότε δεν παραγγέλνουμε τίποτα).

Το μοντέλο του εφημεριδοπώλη: Βέλτιστη πολιτική

- Η βέλτιστη πολιτική παραγγελίας για το μοντέλο του εφημεριδοπώλη είναι τύπου (s, S) , δηλαδή θα πρέπει να παραγγέλνει ώστε να φθάσει σε επίπεδο αποθέματος S , αν το αρχικό απόθεμα του είναι κάτω από s , δηλαδή,

$$a^*(x) = \begin{cases} S - x, & \text{αν } x < s, \\ 0, & \text{αν } x \geq s. \end{cases}$$

Το μοντέλο του εφημεριδοπώλη: Βέλτιστη πολιτική

- Οι παράμετροι της βέλτιστης πολιτικής υπολογίζονται ως εξής:

$$S = F_D^{-1} \left(\frac{p - c}{p + h} \right)$$

και το s είναι η ελάχιστη λύση της εξίσωσης

$$cs + l(s) = K + cS + l(S),$$

με

$$\begin{aligned} l(y) &= hE[(y - D)^+] + pE[(y - D)^-] \\ &= h \int_0^y (y - \xi) f_D(\xi) d\xi + p \int_y^\infty (\xi - y) f_D(\xi) d\xi. \end{aligned}$$

Το μοντέλο του εφημεριδοπώλη: Ανάλυση

- Αν ληφθεί η απόφαση να παραγγελθούν a προϊόντα και το επίπεδο του αποθέματος να είναι $y = x + a$, τότε το αναμενόμενο κόστος είναι

$$\begin{aligned} c(x, a) &= \begin{cases} K + ca + l(x + a) & \text{αν } a > 0, \\ l(x) & \text{αν } a = 0 \end{cases} \\ &= \begin{cases} K + cy + l(y) - cx & \text{αν } y > x, \\ l(x) & \text{αν } y = x, \end{cases} \end{aligned}$$

όπου

$$\begin{aligned} l(y) &= hE[(y - D)^+] + pE[(y - D)^-] \\ &= h \int_0^y (y - \xi) f_D(\xi) d\xi + p \int_y^\infty (\xi - y) f_D(\xi) d\xi. \end{aligned}$$

Το μοντέλο του εφημεριδοπώλη: Ανάλυση

- Η $l(y)$ είναι κυρτή ως προς y .
- Πράγματι:
  - Για κάθε σταθερό d , έχουμε ότι οι συναρτήσεις $(y - d)^+$ και $(y - d)^-$ είναι κυρτές ως προς y , επομένως και οι $E[(y - D)^+]$, $E[(y - D)^-]$ είναι κυρτές ως προς y (γενικότερα, αν Z τυχαία μεταβλητή και $f(y, z)$ κυρτή ως προς y για κάθε σταθερό z , τότε και $E[f(y, Z)]$ είναι κυρτή ως προς y).
  - Επομένως η $l(y)$ είναι επίσης κυρτή (γενικότερα ο γραμμικός συνδυασμός κυρτών συναρτήσεων με μη-αρνητικούς συντελεστές είναι κυρτή συνάρτηση).

Το μοντέλο του εφημεριδοπώλη: Ανάλυση Περ.1

- Ζητάμε το

$$\min_a c(x, a) = \min\{\min_{y>x} (K - cx + cy + l(y)), l(x)\}$$

- S : η τιμή της y που ελαχιστοποιεί την $cy + l(y)$ στο $[0, \infty)$ (υπάρχει σίγουρα αφού $\lim_{y \rightarrow \infty} (cy + l(y)) = \infty$).
- s : το μικρότερο y ώστε $cs + l(s) = K + cS + l(S)$.
- Περ.1: $x \geq S$:

$$\begin{aligned} \min_a c(x, a) &= \min\{\min_{y>x} (K - cx + cy + l(y)), l(x)\} \\ &= \min\{K - cx + cx + l(x), l(x)\} = l(x). \end{aligned}$$

- Άρα $a^* = 0$.

Το μοντέλο του εφημεριδοπώλη: Ανάλυση Περ.2

- Ζητάμε το

$$\min_a c(x, a) = \min\{\min_{y>x}(K - cx + cy + l(y), l(x))\}$$

- S : η τιμή της y που ελαχιστοποιεί την $cy + l(y)$ στο $[0, \infty)$ (υπάρχει σίγουρα αφού $\lim_{y \rightarrow \infty}(cy + l(y)) = \infty$).
- s : το μικρότερο y ώστε $cs + l(s) = K + cS + l(S)$.
- Περ.2: $s \leq x \leq S$:

$$\begin{aligned} \min_a c(x, a) &= \min\{\min_{y>x}(K - cx + cy + l(y), l(x))\} \\ &= \min\{K - cx + cS + l(S), l(x)\} \\ &= -cx + \min\{K + cS + l(S), cx + l(x)\} \\ &= -cx + \min\{cs + l(s), cx + l(x)\} = l(x). \end{aligned}$$

- Άρα $a^* = 0$.

Το μοντέλο του εφημεριδοπώλη: Ανάλυση Περ.3

- Ζητάμε το

$$\min_a c(x, a) = \min\{\min_{y>x}(K - cx + cy + l(y)), l(x)\}$$

- S : η τιμή της y που ελαχιστοποιεί την $cy + l(y)$ στο $[0, \infty)$ (υπάρχει σίγουρα αφού $\lim_{y \rightarrow \infty}(cy + l(y)) = \infty$).
- s : το μικρότερο y ώστε $cs + l(s) = K + cS + l(S)$.
- Περ.3: $x < s$:

$$\begin{aligned} \min_a c(x, a) &= \min\{\min_{y>x}(K - cx + cy + l(y)), l(x)\} \\ &= \min\{K - cx + cS + l(S), l(x)\} \\ &= -cx + \min\{K + cS + l(S), cx + l(x)\} \\ &= -cx + \min\{cs + l(s), cx + l(x)\} \\ &= -cx + cs + l(s). \end{aligned}$$

- Άρα $a^* = S - x$.